

В. В. Волкова,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У статті розглядається процес формування іншомовної комунікативної культури в сфері міжнародних відносин, визначаються основні умови забезпечення ефективності формування іншомовної комунікативної культури; проаналізовано особливості методу проектів та обґрунтовано ефективність його використання в процесі формування іншомовної комунікативної культури в сфері міжнародних відносин.

Ключові слова: *іншомовна комунікативна культура, умови формування іншомовної комунікативної культури, метод проектів, міжнародні відносини.*

В статье рассматривается процесс формирования иноязычной коммуникативной культуры в сфере международных отношений, определяются основные условия обеспечения эффективности формирования иноязычной коммуникативной культуры; проанализированы особенности метода проектов и обоснована эффективность его использования в процессе формирования иноязычной коммуникативной культуры в сфере международных отношений.

Ключевые слова: *иноязычная коммуникативная культура, условия формирования иноязычной коммуникативной культуры, метод проектов, международные отношения.*

In the article the process of foreign communicative culture formation in the field of international relations is considered, the conditions of providing the efficiency of foreign communicative culture formation are determined; the peculiar features of the project method are analyzed and the efficiency of its application in the process of foreign communicative culture formation in the field of international relations is grounded.

Key words: *foreign communicative culture, conditions of foreign communicative culture formation, project method, international relations.*

Сучасний етап розвитку світового співтовариства характеризується появою нових політичних, соціально-економічних і культурних реалій, процесами інтеграції і інтернаціоналізації багатьох сторін матеріального й духовного життя, відкритістю кордонів, що призвело до значного розширення всебічних міжнародних контактів між Україною та рештою світу, урядовими та неурядовими організаціями. Для ефективної взаємодії у галузі міжнародних відносин необхідна наявність комунікативних якостей, які являють собою інтегративний зв'язок ціннісних орієнтацій, моральних установок та прагнень, знань, вмінь та етики спілкування. Це вимагає певних трансформацій щодо мовної підготовки фахівців.

Готовність і здатність до ефективної іншомовної комунікації важлива для сучасного фахівця, який живе у полікультурному світі та взаємодіє з представниками різних культур. На сучасному етапі недостатньо просто володіти іноземною мовою, необхідно розуміти і відчувати культуру, яку ця мова репрезентує, знати особливості світосприйняття та світорозуміння носіїв цієї мови, навчитися мислити як вони та сприймати їхню точку зору. Саме ця здатність визначає якість і продуктивність іншомовної комунікації, забезпечує продуктивність діалогу культур у сфері міжнародних відносин. Така здатність повинна сформуватися й розвинути у фахівця в процесі освіти, стати його «другою натурою».

З огляду на це, існуюча система іншомовної підготовки фахівців потребує використання інноваційних методів навчання, які б забезпечили особистісний та професійний розвиток студентів, створили б на заняттях атмосферу максимально наближену до реальних комунікативних умов з метою формування іншомовної комунікативної культури фахівців, яка є одним з найважливіших аспектів базової культури особистості, а саме, мовної особистості.

Актуальність проблеми формування іншомовної комунікативної культури в сфері міжнародних відносин обумовлена низкою протиріч: між потребою суспільства у фахівцях, які мають достатньо високий рівень іншомовної комунікативної культури, та недостатньо розробленими технологіями її формування; між фактичним рівнем знань у галузі іншомовної комунікативної культури та вимогами, що зростають; між потребою у встановленні міжнародних контактів на високому професійному рівні та невідповідністю фахівців у даному напрямку. Необхідність вирішення вищевикладених протиріч визначила напрямок нашого дослідження – формування іншомовної комунікативної культури в сфері міжнародних відносин.

Існуюча джерельна база з проблеми формування іншомовної комунікативної культури представлена дослідженнями М. Богатирьової, В. Бондаря, І. Зимньої, О. Коваленка, О. Максименко, Є. Пассова, І. Шапошникової, Е. Шубіна та ін. У сучасних наукових працях дослідники різною мірою торкаються питань формування іншомовної комунікативної культури майбутніх фахівців різних галузей (М. Галицька, Р. Гришкова, Т. Колбіна, І. Кухта, Н. Микитенко, Л. Морська, Ю. Ніколаєнко). Низка досліджень присвячена соціокультурному підходу в іншомовній освіті (А. Щукін, І. Сафонова та ін.); культурологічному підходу (В. Вікторов, В. Даманський, С. Казанцева, Ю. Демченко); концепції комунікативно-діяльнісного підходу (І. Бім, І. Зимня, П. Гальперін, А. Леонтьєв, Є. Пассов та ін.); проектному підходу (Н. Гальська, О. Дятлова, І. Деркач, В. Петрук, Е. Полат та ін.). Основні характеристики проектної методики та видів проектів, опис послідовності реалізації проектів у процесі навчання іноземної мови висвітлені в працях багатьох зарубіжних дослідників: W. Kilpatrick, S. Haines, G. Carter, H. Thomas, S. Estaire, J. Zanyn, D. Fried-Booth, T. Hutchinson, R. Rib, N. Vidal, F. Stoller.

Незважаючи на посилений інтерес науковців до означеної проблеми, низка важливих для теорії і практики питань залишається поза їхньою увагою. Зокрема, відсутня розробка цілісної системи формування іншомовної комунікативної культури, не розроблено оптимальних методів формування іншомовної комунікативної культури фахівців у сфері міжнародних відносин.

Мета статті – визначити умови реалізації процесу формування іншомовної комунікативної культури в сфері міжнародних відносин та обґрунтувати ефективність використання методу проектів в цьому процесі.

Реалізація цієї мети потребує вирішення наступних завдань: дати визначення іншомовної комунікативної культури фахівця в сфері міжнародних відносин, розглянути умови забезпечення ефективності формування іншомовної комунікативної культури, проаналізувати особливості методу проектів та визначити ефективність його використання в процесі формування іншомовної комунікативної культури в сфері міжнародних відносин.

Сучасна наукова думка пов'язує розвиток системи підготовки фахівців соціально-гуманітарного профілю з культурологічною парадигмою, орієнтованою на становлення й розвиток «людини культури» [1]. Для фахівців в сфері міжнародних відносин, які працюють в системі «людина – людина», іншомовна комунікативна культура є невід'ємною частиною їхньої професійної культури. Такі фахівці повинні володіти культурою комунікації, прийомами і методами публічних виступів, бути здатними логічно і правильно передавати свої думки, на рівних брати участь у дискусіях з представниками інших культур, маючи не тільки достатній словниковий запас, але і високий рівень сформованості іншомовної комунікативної культури.

Аналіз дефініцій понять «професійна комунікативна культура фахівця» (І. Зимня, А. Маркова та ін.), «іншомовна культура фахівця» (І. Бім, Ю. Караулов та ін.) та власні наукові розвідки дозволяють нам визначити іншомовну комунікативну культуру фахівця у сфері міжнародних відносин як комплекс засвоєних моделей ситуаційної нормативно-рольової поведінки, яка визначає ефективність особистісної та фахової комунікації з представниками інших культур з урахуванням їх соціокультурної специфіки, традицій і етноментальних особливостей.

Іншомовна комунікативна культура фахівця в сфері міжнародних відносин складається із взаємопов'язаних підструктур: професійно-деонтологічної (прийняття норм деонтології обраного фаху; усвідомлення значущості професійних гуманістичних ідеалів і цінностей в сфері міжкультурних комунікацій та міжнародного співробітництва; усвідомлення відповідальності за свою професійну поведінку; усвідомлення своєї місії носія рідної культури, прийняття норм толерантності та ін.); перцептивно-комунікативної (уміння слухати, демонструвати розуміння висловлювань реципієнта, здатність адекватно сприймати і розуміти мотивацію дій інших людей, оцінювати емоційний стан партнера; враховувати статеві та вікові відмінності комунікативних якостей особистості, етнокультурні та інші особливості партнера); інтерактивно-практичної (застосування практичних мовних умінь і навичок в комунікаційній сфері, готовність та здатність адаптуватися до умов праці в міжнародних організаціях, вміння налагоджувати «зворотній зв'язок» з реципієнтами в ситуаціях особистісно-ділової комунікації; уміння керувати своїм емоційним станом, адекватне застосування комунікативного інструментарію для вирішення практичних фахових завдань); професійно-акмеологічної (адекватна самооцінка своїх особистих сильних і слабких сторін у сфері іншомовної комунікативної культури, своєї професійної поведінки, усвідомлення необхідності роботи над своїми недоліками, прагнення до реалізації програм особистісного і професійного саморозвитку; опанування системи знань про шляхи вдосконалення комунікативної культури).

На нашу думку, для забезпечення ефективності формування іншомовної комунікативної культури необхідно враховувати наступні умови: комунікативно-орієнтований характер процесу навчання іноземної мови на основі ідей міжкультурної комунікації та продуктивної спільної діяльності; використання інноваційних методів інтерактивного навчання, зокрема методу проектів.

Успішність комунікації між «природним» і «вторинним» носієм мови залежить від розбіжності концептуальних ідей двох різних соціумів [2]. Концептуальну систему ми розуміємо як «систему взаємозв'язаної інформації, що відображає пізнавальний досвід індивіда на різних рівнях... і в різноманітних аспектах пізнання, усвідомлення світу» [7, с. 278]. За гіпотезою Дж. Шумана, чим більше соціальна віддаленість двох культур, тим більше труднощів той, хто навчається, зазнаватиме, вивчаючи вторинну мову, та навпаки, чим менше розбіжність між двома культурами, тим легше засвоюється мова [9]. Тобто, реципієнт зможе зрозуміти повідомлення і зробити правильний змістовий висновок за умови, що він не тільки «декодує повідомлення, яке він отримав, спираючись на використання своїх мовних знань, але і зможе побудувати відповідні припущення щодо того, що мав на увазі той, хто відправив повідомлення, орієнтуючись на свою національну систему образів і уявлень» [8, с. 137]. Тобто, залучення однієї мовної особистості до сприйняття і декодування представника мовного суспільства практично неможливо без його залучення до нової системи образів та картин світу.

На наш погляд, у процесі формування іншомовної комунікативної культури необхідно спрямувати увагу студентів на порівняння культури, що вивчається, та власної культури. Таким чином, студенти не тільки набувають знань щодо мовних функцій в конкретних мовах і розбіжностей в засобах їх мовного передавання, а й накопичують індивідуальний досвід комунікації з іншою лінгвокультурою.

Загальновідомо, що будь-який досвід людина набуває через діяльність, тобто іншомовна комунікативна культура може бути резульгатом лише активної пізнавальної діяльності студентів, їхньої інтелектуальної креативності, використання стратегій самостійного пошуку, що досягається за умов продуктивної навчальної діяльності. Таким чином, реалізація ідей міжкультурної комунікації і продуктивної спільної діяльності дозволяє проектувати процес формування іншомовної комунікативної культури в сфері міжнародних відносин на основі діалогу культур, співпраці учасників навчального процесу, що сприяє формуванню комунікативних вмінь і навичок.

Ефективне формування іншомовної комунікативної культури фахівця в сфері міжнародних відносин є успішним, якщо реалізується наступна умова – використання інноваційних методів інтерактивного навчання, зокрема методу проектів.

Як свідчать дослідження, зокрема праці С. Рубінштейна та Н. Тализіної, використання знань, вмінь і навичок засновано на перенесенні, а перенесення, перш за все, залежить від адекватності умов навчання тим умовам, в яких ці знання, вміння і навички повинні використовуватися [5], [6]. Отже, готувати майбутнього фахівця до участі в процесі міжмовної, міжкультурної комунікації потрібно в умовах міжкультурної комунікації, що їх створюють на заняттях і в позааудиторній діяльності.

Однак мовні і культурні ситуації, які створюються в навчальному процесі, неможливо повністю прирівняти до міжкультурних явищ тому, що вони породжуються носіями однієї культури. Тому, з метою створення реальних ситуацій міжкультурної комунікації, допомоги студентам у занурюванні в атмосферу традицій, соціальних і професійних норм країни, мова якої вивчається, в процесі формування іншомовної комунікативної культури доцільним є використання інноваційних інтерактивних методів, зокрема методу проектів.

Необхідність звернення до такої форми навчання обумовлена низкою наявних в ній переваг, а саме: відсутністю готових і однозначних рішень (модельовання життєвих і професійних ситуацій); розвитком навичок самоосвіти і самоконтролю; розвитком навичок групової діяльності; підвищенням інформаційної культури – розвитком навичок пошуку, збирання, обробки та презентації інформації; підвищенням мотивації; розвитком самостійності та ініціативи, творчих здібностей, здібностей тих, хто навчається, до самооцінки; інтеграцією різних дисциплін. Проектна діяльність передбачає через рішення однієї або декількох проблем, показати шлях практичного застосування отриманих знань з урахуванням обраного фаху [4, с. 66].

Є. Полат визначає метод проектів як засіб досягнення мети через детальну розробку проблеми (технологію), яка повинна завершуватися реальним, відчутним практичним результатом, який оформлено тим чи іншим чином [4, с. 9]. Ми визначаємо проект як самостійно сплановану роботу, в якій мовне спілкування відбувається в інтелектуально-емоційному контексті іншої діяльності, що реалізується студентами.

До основних переваг методу проектів, які сприяють формуванню іншомовної комунікативної культури, ми відносимо: перенесення центру навчання з викладача на студента, створення умов для співпраці і взаємодії між студентами, що є мотивуючим чинником для успішного опанування іноземною мовою, а отже іншомовною комунікативною культурою; орієнтація на дослідницьку, пошукову модель навчання; запитаність особистого досвіду студентів в процесі дослідження різноманітних явищ і аспектів іншомовної культури; створення умов невимушеного запам'ятовування лексичних одиниць і граматичних структур, комунікативних моделей, етичних норм.

В процесі формування іншомовної комунікативної культури метод проектів може використовуватися у рамках програмного матеріалу практично з будь-якої теми, оскільки відбір тематики проводиться з урахуванням її практичної фахової значущості для студентів. Головне – це сформулювати проблему, над якою студенти працюватимуть в процесі роботи над темою програми.

Головна відмінність між звичайною і проектною роботою полягає в тому, що при звичайній роботі основна діяльність обмежується рамками аудиторії, а при проектній роботі вона виходить за її межі. Зазвичай в роботі над проектом можна виділити три етапи: на першому етапі відбувається презентація ситуацій, що дозволяють виділити одну або декілька проблем з обговорюваної тематики. Другий етап – це підготовчий етап. На третьому етапі реалізується творча діяльність, результатом якої буде певний продукт. На завершальному етапі відбувається презентація проектів, їх захист і обговорення.

Робота над проектами, метою яких є вивчення культури країни мови, що вивчається, історії взаємин двох країн, завжди викликає великий інтерес, оскільки зачіпає багато аспектів. Досить запропонувати студентам заповнити мовою, що вивчається, форму будь-якого офіційного документу (анкету для отримання візи або карту гостя в готелі), і вони зустрічаються з «конфліктом культур». Тому проекти, які стимулюють порівняння культур, незмінно викликають інтерес студентів і сприяють розвитку міжкультурної компетенції.

Метод проектів за наявності певних умов може бути використаний на будь-якому етапі навчання, якщо він відповідає наступним вимогам:

- наявність значущої в дослідницькому або творчому плані проблеми або завдання, що вимагає інтегрованого знання, дослідницького пошуку для її вирішення;
- практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів;
- самостійна діяльність студентів (індивідуально, в парі, в групі);
- структуризація змістовної частини проекту з вказівкою поетапних результатів і розподілом ролей;
- використання дослідницьких методів (визначення проблеми, завдань дослідження, висунення гіпотези їх вирішення, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз отриманих даних, коригування, висновки) [3], [4].

Проектна методика характеризується комунікативною спрямованістю, активним залученням студентів до навчальної діяльності, їх особистою відповідальністю за успішність навчання. Метод проектів допомагає створити творчу атмосферу, невимушену обстановку і умови для розвитку «мовної особистості». Не можна стверджувати, що проектна методика допоможе у вирішенні усіх проблем, які виникають в процесі формування іншомовної комунікативної культури у сфері міжнародних відносин, але вона є ефективним засобом розширення мовних знань, комунікативних вмінь і навичок, всебічного розвитку майбутнього фахівця. Саме використання в професійній підготовці методу проектів дозволяє створити автентичне віртуальне мовне оточення, включити студентів у реальні ситуації міжкультурної комунікації, допомогти їм набути індивідуального досвіду спілкування з іншомовною культурою, що, в решті-решт, впливає на ефективність формування іншомовної комунікативної культури.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що, процес формування іншомовної комунікативної культури в сфері міжнародних відносин набуває ефективності, якщо реалізуються наступні умови: комунікативно-орі-

ентований характер процесу на основі ідей міжкультурної комунікації та продуктивної спільної діяльності; використання інноваційних методів інтерактивного навчання, зокрема методу проєктів, який допомагає створювати атмосферу максимально наближену до реальних комунікативних умов і сприяє формуванню мовної особистості.

Література:

1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин; сост. С. Г. Бочаров. – [2-е изд.]. – М. : Искусство, 1986. – 445 с.
2. Блумфилд Л. Язык / Л. Блумфилд. – [2-е изд. стер.]. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 608 с.
3. Мизюрова Э. Ю. Проектная методика в формировании иноязычной компетенции студентов неязыковых вузов / Э. Ю. Мизюрова // Ученые записки университета имени П. Ф. Лесгафта. – 2010. – № 7 (65). – С. 51-56.
4. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учебное пособие / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А.Е. Петров; под ред. Е. С. Полат. – [4-е изд. стер.]. – М. : Издательский центр «Академия», 2009. – 272 с.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М., 1940. – С.461-462.
6. Талызина Н. Ф. Педагогическая психология: Учеб. пособие / – М. : Издательский центр «Академия», 1998. – 288 с.
7. Халева И. И. Вторичная языковая личность как реципиент инофонного текста / И. И. Халева // Язык – система. Язык – текст. Язык – способность. – М. : Институт русского языка РАН, 1995. – С. 277-285.
8. Халева И. И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи (подготовка переводчика) / И. И. Халева. – М. : Высшая школа, 1989. – 238 с.
9. Schumann J. H. Extending the Scope of the Acculturation. Pidginization Model to Include Cognition / J. H. Schumann // TESOL Quarterly. – Winter 1990. – Volume 24, Issue 4. – pp. 667-684.